

IMRE KATALIN

T'aves baxtalo!

LÁTÓSZÖG

„Legyél szerencsés!” – hallom a szép romani köszöntést egy-egy diákom szájából.

Megörülök a mondatnak, akárhányszor meghallom, még sem fogadom a köszöntést. Magamban mondom csak: „Te del o Del baxt, zor thaj sastyipe!”¹

Vajon hogyan változna a sorsunk – a diáknak, aki köszönt és nekem, a tanárnak –, ha viszonoznám a köszöntést?

Choli Daróczy József *Nevelési tapasztalatok; a cigány gyerekek nevelése, oktatása* című szakdolgozatában írja a következőt:

Játék közben, kiránduláson és minden alkalommal énekeltünk. Eleinte magyar népdalokat, a gyerekek ötlete alapján kezdtünk el cigánynótákat, majd kimondottan cigány népdalokat énekelni. Feltűnt, hogy az a gyerek is, aki egy teljes féléven keresztül alig-alig hallatta a hangját, ilyenkor teljes felszabadultsággal, nyitott szájjal, hangosan velünk énekel. A következő órán, csak azért, hogy szóra bírjam, anyanyelvén szoltam hozzá, cigányul hívtam ki és cigány nyelven adtam neki feladatot. Nagyon megörültem,

amikor azt tapasztaltam, hogy cigányul elkezd beszélni. Örök élményem marad hozzám intézett első mondata: „Shaj phenav vi me romanes?”²

Egyebek mellett Choli fenti sorait is fordítottam romani nyelvre,³ egyszerre bizonyítva tudatlanságom, vakmerőségem és elköteleződésemet. Bár az anyanyelvem a magyar nyelv, mégis gyermekkorom óta érdeklődöm a lovári nyelv iránt, amelynek egy-két szavát otthon hallottam, felmenőimtől, rokonaimtól. Szívmelengető boldogságot okozott számomra a romani nyelv tanulása, kevéske megszerzett tudásom mégsem használom.

Lassan kerek két évtizede mondhatom magam tanárnak, mégis fájdalmasan kevés cigánygyereket tanítottam. Észrevétlenül szoktam meg, hogy az iskolákban – a munkahelyeimen – leginkább csak én vagyok cigány.

Ebben a tanévben változott meg gyökeresen ez az arány. Immáron nem csak én (nem) büszkélkedhetek ezzel a származással, hanem több általam tanított osztály néhány diákja is (sem), illetve a legnagyobb létszámban épp a saját osztályom tagjai.

¹ „Adjon az Isten szerencsét, erőt és egészséget!”

² „Mondhatom én is cigányul?”

³ <http://pedellus.hu/product.php?id=659>

Cigány az osztály szinte minden tagja és cigány az osztályfőnökük is. Van-e ennek pedagógiai haszna?

Utána jártam – és fordítást is készítettem – például a „cigány törvény”-ről, és több tanulmányt, könyvet⁴ végigböngésztem a magyarországi cigányok szokásairól, iskolai életéről. Mit sem ért.

Tanítványaim nagyon komoly lemaradásokkal – részképességzavarokkal, tanulmányi és magatartási zavarokkal, szociális hátrányokkal – érkeztek a középiskolába, szülői támogatás nélkül. Egyedül vannak. Segítségre szorulnak, miközben az erejük nagyobb, mint sokunké. (Merőben új úton járni, magányosan, támogatás nélkül, elfogadó közeg nélkül, egészen biztosan nagy erőt kíván.)

Vajon én tudok-e segíteni? – teszem fel magamnak a kérdést, amelyet meghaladni sem akarok.

Csalok és hazudok, annak érdekében, hogy kiszúrjam a saját szemem fél válaszokkal, tized megoldásokkal.⁵

A tanév elején – cigány törvények szerint – férjhez menő diáklány hiányzásait igazoltam, a hosszas iskolából való kiiratkozást türelemmel kivártam.

A tanév közben sok testvérere vigyázó, rokonokat támogató diáklány hiányzását is elfogadom. „Hát, nem a család az első, Tanárnő?” – kérdezi tőlem, én pedig „Dehogy nem”-mel válaszolok. A fiúk nagyhangúságát négy szemközti beszélgetéssel próbálom oldani.

cigány az osztály szinte minden tagja és cigány az osztályfőnökük is

segítségre szorulnak, miközben az erejük nagyobb, mint sokunké

A folyamatos magatartási problémák okozta konfliktusokat resztoratív körökkel igyekszem orvosolni; diákjaim, olykor kollégáim is beülnek a körbe. Minden osztályfőnöki óránk resztoratív körben zajlik, mindegyik cigánygyerek ismeri a *nyitókör* és a *zárókör* kifejezést.

Kollégáim körében a képességzavarok megoldására képességfejlesztést javasolok, a hagyományos tanulászervezés helyett a merev órakeretek megbontását szorgalmazom.

Úgy tanultam, a resztoratív kört vezető személy – moderátor, facilitátor –, nem vonódik be a körbe oly módon, hogy a saját személyisége, érzelmvilága megzavarja a körben ülők konfliktusmegoldási törekvéseit. Egyre kevésbé tudok jó moderátora lenni az osztályköreinknek. Bevonódtam, ott vagyok, a kérdések már az enyémeik is.

Nem tudom jól csinálni.

Kevés bennem a tettvágy, a bizalom és a hit. Nagy bennem a megalku-

vásra való hajlam, a megbújás kényszere, a felejtés ereje. (Legnagyobb bennem az az igény, hogy a saját gyermekeim sorsa más legyen – lesz-e így más?)

Mi lehet az alternatívája az általam megtapasztalt valóságnak? Vajon mi történne, ha visszaköszönnék bátran és jókedvvel: „T’aves baxtalo, muro phral!”⁶

„Tízezrével vannak köztünk, akikben igazán mély érzelmeket és élményt csak annak a nyelvnek a szavai és dalai keltenek,

⁴ Ld. pl. fenti tankönyv 75.o. vagy itt: <http://www.kompetenspedagogus.hu/sites/default/files/mate-mihaly-tematikus-bibliografiak-i-cigany-tanulok-oktatasa-nevelese.pdf>

⁵ A szerkesztő azt mondta, hogy a „kiszúrom a szemem” mondat nem az igazi. Valami olyasmit szerettem volna megfogalmazni, hogy hiába látok, vakká teszem magam. Annak érdekében, hogy passzív maradhassak, hogy elaltassam a lelkiismeretem fél válaszokkal, és ne kelljen csinálnom semmit. De ez így hosszú és nem is illik a mondatba.

⁶ „Legyél szerencsés, testvérem!”

melyet anyjuktól hallottak először.” – fogalmazza meg egy cigány önazonosságát vállaló író 1971-ben.⁷

Mi történe, ha ez az anyanyelv egy középiskolai tanár által elevenedne meg?

Egy gondolatkísérlet erejéig hadd higgyem el, hogy a csoda megtörténne, és diákjaim az osztályteremben hirtelen otthon éreznék magukat.

Olyan melengető otthont éreznének maguk körül, amely elfogad, bárhonnan hazavár, biztonságot ad és lehetőséget arra, hogy bármilyen rögzös, nehéz út ellenére megérkezessenek.

Elhinnék, hogy az iskola is lehet az a hely, amilyen egy valódi otthon lehet. Ahol még fejlődni is érdemes, magukat keresni, magukra találni.

Vagy talán nem az ismerős romani kifejezések hoznák el a változást?

Mit jelenthetne egy cigány tanuló számára az, ha osztályfőnöke derűsen és természetesen vallaná saját magát cigánynak?

Sajnos, nem tudom a kérdést megválaszolni. Tanítványaim nem tudják, hogy

kivel állnak szemben. (Ahogy kollégáim sem.) Meglapulok, míg körülöttem a tizenéves diákok, ha akarnának, sem tudnának elbűjni. Hazudok és félek.

Elmarad a várva várt csoda; tanítványaim nemigen változnak. Iskolai karrierjük többüknek lassan véget is ér már a tanév közepére, igazolatlan hiányzások, fegyelmi tárgyalások, elégtelen osztályzatok mutatják az iskolai út végét.

Az én utam is kétes, de ezt csak én tudom. Hiába vannak jó jegyek az én bizonyítványaimban.

Choli jó cigány tanító,

de én nem tudok azzá válni.

Bízom abban, hogy csupán a magam mércéje túl magas, esetleg a feladat túl nehéz, vagy egyszerűen a csodák más természetűek.

Meglehet, talán valahogy ily módon kellene bíznom, József Attila szavával (Choli Daróczi József fordításában):

Andema patyav zhi le agorestar –
Te najles khanchi, chi na lichol butvar
le manusheske, sarso le pedoskekon
marel
pe peste, vi kana daros, pe muro than
tordyuvos, zhuvindos, hamilom, thaj
ulavdyilom sa sostar. Vi potyindom,
kaske, sar so perlaspe, kon iva delasma,
kamoseles pa leste.

„Magamban bíztam eleitől fogva –
ha semmije sincs, nem is kerül sokba
ez az embernek. Semmiképp se többé,
mint az állatnak, mely elhull örökre.
Ha féltém is, a helyemet megálltam –
születtem, elvegyültem és kiváltam.
Meg is fizettem, kinek ahogy mérte,
ki ingyen adott, azt szerettem érte.”

Avagy inkább lehetne bizodalمام azokban az emberekben, akikkel együtt tanítjuk ugyanazokat a cigánygyerekeket?

Nem tudom a válaszokat.
Addig is, míg megérkeznek, Isten veletek!

Ash Devlesa!⁸

⁷ Tánzos Gábor: Cigány irodalom – Van-e, legyen-e? (Beszélgetés Choli Daróczi József, Farkas András, Lakatos Anka és Lakatos Menyhért írókkal.) *Élet és Irodalom* 1971. 07. 10, XV. évf. 28. sz.

⁸ Isten veled! (Maradj Istennel!)